

Sygn. akt II CSK 307/15

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 14 kwietnia 2016 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Anna Kozłowska (przewodniczący)

SSN Zbigniew Kwaśniewski (sprawozdawca)

SSN Władysław Pawlak

w sprawie z powództwa Samodzielnego Publicznego Specjalistycznego
Zakładu Opieki Zdrowotnej "Z." w S.

przeciwko (...) Towarzystwu Ubezpieczeń Spółce Akcyjnej w Ł.

z udziałem interwenienta ubocznego po stronie pozwanej A. G.

o zapłatę,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym

w Izbie Cywilnej w dniu 14 kwietnia 2016 r.,

skargi kasacyjnej strony powodowej

od wyroku Sądu Apelacyjnego

z dnia 17 grudnia 2014 r., sygn. akt I ACa (...),

**uchyla zaskarżony wyrok i oddala apelacje pozwanego i
interwenienta ubocznego oraz zasądza od pozwanego na rzecz
powoda kwotę 5400 (pięć tysięcy czterysta) zł tytułem zwrotu
kosztów postępowania apelacyjnego.**

UZASADNIENIE

Powód dochodzi od pozwanego ubezpieczyciela zapłaty z tytułu gwarancji ubezpieczeniowej wystawionej przez stronę pozwaną celem zabezpieczenia należytego wykonania umowy podstawowej z dnia 23 kwietnia 2012 r. łączącej powoda z interwenientem ubocznym A. G. Wskutek opóźnienia i niedotrzymania przez A. G. terminów wykonania robót określonych w tej umowie była ona zobowiązana do zapłaty powodowi kar umownych z tytułu opóźnienia w spełnieniu świadczenia. Sąd I instancji w znacznej części uwzględnił powództwo z tytułu umowy gwarancji, zasądzając od pozwanego ubezpieczyciela kwotę 725.000 zł i wskazując, że nie badał zarzutów odnoszących się do stosunku podstawowego, co oznacza że nie weryfikował faktu powstania i rozmiaru opóźnienia w wykonaniu umowy i jego przyczyny.

Sąd odwoławczy, po rozpoznaniu apelacji pozwanego i interwenientki ubocznej, wyrokiem reformatoryjnym oddalił powództwo. Potwierdził, że zobowiązanie z umowy gwarancji ubezpieczeniowej ma charakter samodzielny i nieakcesoryjny, a jego istotną cechą jest brak uzależnienia odpowiedzialności gwaranta od jakiegokolwiek zdarzenia przyszłego i niepewnego. Uznał Sąd II instancji, że ważność zobowiązania gwaranta nie zależy od ważności zobowiązania dłużnika ze stosunku podstawowego, a oświadczenie powoda skierowane do pozwanego gwaranta z żądaniem zapłaty z tytułu gwarancji ubezpieczeniowej spełnia wymogi pkt 4 i 6 umowy gwarancji ubezpieczeniowej.

Sąd Apelacyjny uznał zarazem za nadużycie gwarancji zażądanie przez jej beneficjenta – tj. powoda sumy gwarancyjnej pomimo, że gwarantowany rezultat nastąpił albo istnieje możliwość, że nastąpi, ponieważ stopień zaspokojenia przez dłużnika wierzytelności powoda z tytułu kary umownej określa zakres odpowiedzialności gwaranta.

W ocenie Sądu odwoławczego nadużyciem przez powoda jego prawa podmiotowego jest żądanie od ubezpieczyciela zapłaty sumy gwarancyjnej w wysokości kar umownych za opóźnienie w sytuacji, gdy doszło do odstąpienia przez powoda od umowy. Sąd ten przyjął, że wskutek odstąpienia od umowy

powstaje stan niewykonania zobowiązania umożliwiający dochodzenie kary umownej z tego tytułu, oczywiście z wyłączeniem wówczas możliwości równoczesnego dochodzenia kary umownej z tytułu zwłoki lub opóźnienia.

Zdaniem Sądu Apelacyjnego nie jest możliwe kumulowanie kar umownych z obu tytułów (tj. opóźnienia w wykonaniu zobowiązania i odstąpienia od umowy), gdyż wykluczają się one wzajemnie, ponieważ odpowiedzialność za szkodę spowodowaną niewykonaniem zobowiązania „...pochłania...” odpowiedzialność za szkodę z tytułu nienależytego wykonania zobowiązania mającego miejsce przed odstąpieniem od umowy. W ocenie Sądu II instancji zastrzeżenie kary umownej z tytułu odstąpienia od umowy ma rekompensować całą szkodę, ponieważ odstąpienie od umowy „znosi” prawa i obowiązki umowne jej stron. W tej sytuacji żądanie powoda (beneficjenta) zapłaty przez pozwaną (gwaranta) sumy gwarancyjnej w wysokości kar umownych za opóźnienie uznał Sąd Apelacyjny za nadużycie prawa przez powoda. Uwzględnienie powództwa stanowiłoby w ocenie Sądu odwoławczego podwójne zaspokojenie z tytułu udzielonej przez pozwanego gwarancji, bo byłoby wyrazem aprobaty dla jednoczesnego dochodzenia przez beneficjenta sumy gwarancyjnej zabezpieczającej roszczenia zarówno z tytułu kar umownych za opóźnienie jak i za odstąpienie od umowy.

Skuteczność zarzutu apelujących nadużycia przez powoda prawa podmiotowego przesądziła o oddaleniu powództwa, dlatego, że udzielona gwarancja miała służyć zabezpieczeniu roszczenia o zapłatę kar umownych z tytułu odstąpienia od umowy, ponieważ uprawnienia beneficjenta gwarancji odstępującego od umowy ograniczało się do możliwości naliczania kar umownych z tego tylko tytułu, stwierdził Sąd Apelacyjny.

Powód zaskarżył ten wyrok w całości, opierając skargę kasacyjną na zarzutach mieszczących się w ramach obu podstaw kasacyjnych.

Zarzuty naruszenia art. 227 k.p.c. i art. 228 § 2 k.p.c. w zw. z art. 382 k.p.c. i art. 391 § 1 k.p.c. uzasadniono brakiem rozważenia skutków informacji, że powód dochodzi w innym procesie pozostałej kwoty objętej gwarancją, natomiast zarzuty naruszenia art. 227 k.p.c. i art. 316 § 1 k.p.c. w zw. z art. 382 k.p.c. i art. 391 § 1 k.p.c. uzasadniono pominięciem okoliczności, że w dacie zamknięcia rozprawy

apelacyjnej upłynął przewidziany w pkt 3 gwarancji termin jej obowiązywania, co miało przesądzić o zasadności zarzutu nadużycia prawa przez powoda.

W ramach pierwszej podstawy kasacyjnej powód zarzucił naruszenie art. 5 k.c., art. 65 § 2 k.c., art. 491 § 2 k.c. i art. 494 k.c. oraz art. 654 k.c. wskutek przyjęcia, że samo istnienie możliwości dochodzenia roszczeń z tytułu niewykonania umowy stanowi przejaw nadużycia prawa wskutek dochodzenia roszczeń z tytułu nienależytego wykonania umowy, w sytuacji, w której gwarancja zabezpiecza obie kategorie roszczeń. Zarzut niezastosowania tych przepisów uzasadniono nieuwzględnieniem okoliczności, że umowa o roboty budowlane była już w części wykonana, a więc odstąpienie od umowy mogło dotyczyć tylko jej części jeszcze niewykonanej ze skutkiem ex nunc i nie mogło znosić odpowiedzialności z tytułu kar zastrzeżonych na wypadek opóźnienia wykonawcy robót.

Skarżący wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku i ewentualnie przekazanie sprawy Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje.

Zarzuty zgłoszone w ramach drugiej podstawy kasacyjnej okazały się nieuzasadnione, ponieważ strona skarżąca nie twierdzi nawet, aby zarzucane naruszenia przepisów prawa procesowego mogły mieć istotny wpływ na wynik sprawy, a ta ostatnia przesłanka jest niezbędnym elementem przesądzającym o wystąpieniu drugiej podstawy kasacyjnej (art. 398³ § 1 pkt 2 k.p.c.). Ponadto zgłoszone zarzuty procesowe sprowadzają się do braku rozważenia skutków, bądź pominięcia określonych w skardze okoliczności, co wskazywałoby na braki uzasadnienia zaskarżonego wyroku, a strona skarżąca nie zarzuciła naruszenia art. 328 § 2 k.p.c. w ramach drugiej podstawy kasacyjnej.

W tej sytuacji, oceny zarzutów naruszenia prawa materialnego należało dokonać z uwzględnieniem stanu faktycznego przyjętego za podstawę orzekania przez Sąd odwoławczy.

W ocenie Sądu Najwyższego zasadnym okazał się kluczowy zarzut naruszenia art. 5 k.c. wskutek przyjęcia przez Sąd Apelacyjny, że nadużyciem przez powoda jego prawa podmiotowego jest dochodzenie roszczeń wynikających

z umowy gwarancji, która w pkt 2 przewidywała zabezpieczenie zarówno roszczeń z tytułu nienależytego wykonania umowy, jak i z tytułu niewykonania umowy. Zważyć jednak należy, że kwestia dopuszczalności kumulacji roszczeń o zapłatę kar umownych z tytułu opóźnienia w spełnieniu świadczenia oraz z tytułu odstąpienia od umowy jest elementem oceny dokonywanej w płaszczyźnie stosunku podstawowego i w tej jedynie płaszczyźnie zjawisko określane przez Sąd Apelacyjny mianem „podwójnej zapłaty” mogłoby podlegać ocenie w kontekście nadużycia prawa.

Tymczasem powód dochodzi od pozwanego roszczeń na podstawie umowy gwarancji ubezpieczeniowej. W judykaturze wyrażono pogląd, że do nadużycia uprawnień wynikających z gwarancji dochodzi jedynie wówczas, gdy gwarancja staje się narzędziem uzyskania nienależnych korzyści, albo gdy wykorzystywana jest ona w wyniku zмовы zainteresowanych (wyrok SN z dnia 21 sierpnia 2014 r., sygn. akt IV CSK 683/13, niepubl.), ale powołanie się na tę przesłankę jest dopuszczalne wyjątkowo. Przepis art. 5 k.c. nie może bowiem prowadzić do zanegowania sensu całej konstrukcji prawnej gwarancji ubezpieczeniowej w sposób ewidentnie sprzeczny z jej celem, zważywszy, że powód dochodzi obecnie roszczeń z gwarancji w wysokości niezapłaconych kar umownych z tytułu opóźnienia w spełnieniu świadczenia, których obowiązek zapłaty, wynikający ze stosunku podstawowego, skonkretyzował się zanim jeszcze powód odstąpił od umowy. Opatrzanie umowy gwarancji ubezpieczeniowej restrykcyjnymi klauzulami odpowiedzialności ubezpieczyciela (pkt 1 umowy) przesądza więc o tym, że ubezpieczyciel udzielający tej gwarancji nie może skutecznie powołać się – w celu wyłączenia lub ograniczenia wynikającego z gwarancji samego obowiązku zapłaty – na zarzuty dotyczące stosunku podstawowego, w związku z którym nastąpiło udzielenie gwarancji.

W judykaturze wyrażono także pogląd, że w razie zapłaty przez gwaranta gwarantariuszowi sumy gwarancyjnej, nawet mimo braku ku temu uzasadnienia materialnoprawnego w stosunku podstawowym, rozliczenie korzyści majątkowej uzyskanej przez beneficjenta następuje między stronami stosunku podstawowego, a więc między stronami umowy gwarancji (wyrok SN z dnia 10 lutego 2010 r., V CSK 233/09, OSNC 2010/11/146). Zobowiązanie gwaranta wynikające z umowy

gwarancji ubezpieczeniowej nie jest bowiem zobowiązaniem akcesoryjnym, a przeciwnie jest ono samodzielny, autonomiczny zobowiązaniem, którego istnienie i zakres nie zależy od istnienia i zakresu innego zobowiązania, w szczególności zobowiązania dłużnika wynikającego ze stosunku podstawowego. Gwarant nie może więc wobec beneficjenta gwarancji podnosić skutecznych zarzutów ze stosunku podstawowego, a taki charakter ma właśnie zarzut niedopuszczalności kumulacji roszczeń o zapłatę kar umownych z obu tytułów, tj. z tytułu opóźnienia w spełnieniu świadczenia, a następnie z tytułu odstąpienia od umowy.

Dla bytu i zakresu zobowiązania gwaranta, wynikającego z umowy gwarancji ubezpieczeniowej cechującej się brakiem akcesoryjności, a więc cechującej się samodzielnością i autonomicznością, nie ma nawet znaczenia istnienie i wysokość zobowiązania wykonawcy wynikającego z umowy podstawowej łączącej go z zamawiającym. Nawet więc ewentualna nieważność tej umowy podstawowej albo odstąpienie od niej przez jedną ze stron nie ma wpływu na byt ważnego zobowiązania gwaranta wobec gwarantariusza, wynikającego z umowy gwarancji ubezpieczeniowej, ponieważ odpowiedzialność gwaranta nie ma charakteru odszkodowawczego, lecz wyraża się obowiązkiem zapłaty do wysokości uzgodnionej w umowie gwarancji tzw. sumy gwarancyjnej (wyrok SN z dnia 4 października 1995 r., II CRN 123/94, OSNC 1996/2/29), w razie zgłoszenia przez beneficjenta gwarantowi żądania zapłaty, spełniającego wymogi określone w umowie gwarancji.

Dochodzenie przez powoda roszczenia z mającej abstrakcyjny, autonomiczny charakter umowy gwarancji ubezpieczeniowej nie może więc być uznane za nadużycie przez niego prawa podmiotowego, bez względu na merytoryczną, a zarazem rozbieżną ocenę dopuszczalności kumulatywnego dochodzenia roszczeń o zapłatę kar umownych z obu tytułów, ponieważ ta ostatnia kwestia jest elementem zakresu realizacji uprawnień wynikających ze stosunku podstawowego, a nie z umowy gwarancji ubezpieczeniowej.

Zarzut skargi kasacyjnej powoda naruszenia przez Sąd Apelacyjny art. 5 k.c., wskutek jego zastosowania i w konsekwencji uznania dochodzenia przez

beneficjenta od gwaranta sumy gwarancyjnej za przejaw nadużycia prawa, okazał się uzasadniony.

W tym stanie rzeczy Sąd Najwyższy orzekł jak w sentencji na podstawie art. 398¹⁶ k.p.c.

Konsekwencją wydania przez Sąd Najwyższy orzeczenia reformatoryjnego jest stosowne do wyniku sporu rozstrzygnięcie o kosztach postępowania apelacyjnego na podstawie § 12 ust. 1 pkt 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2001 r. (Dz.U. 2013, poz. 490), znajdującego zastosowanie z mocy § 21 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 października 2015 r. (Dz. U. 2015, poz.1804).

aj

r.g.